

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ars Semper Gaudendi

Demonstrata Ex Sola Consideratione Divinae Providentiae Et Per
Adventuales Conciones

Laetitiae Perfectae Artificium In Conscientiae Recta Efformatione
inuentum, & per Adventuales Conciones expositum ac demonstratum

Sarasa, Alfonsus Antonius de

Antverpiae, 1667

Tractatus XX. De obseruantia debitâ Conscientiae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11367

TRACTATUS XX.

DE OBSERVANTIA DEBITA
CONSCIENTIÆ.

Conclusio hætenus dictorum est; Itaque custo-
di tu tuam Conscientiam, vt ipsa custodiat
te, veramque animo præstet lætitiã.

Omni custodiã serua cor tuum, quoniam ex ipso
vita procedit. *Prou. 4. v. 23.*

*Exponitur egregia Conscientiæ cum corde symbolizatio, ex
quã quadam explicantur Conscientiarum differentia; ac
denique quomodo Conscientia in aliquibus emoriatur & in-
durefcatur. Datur praxis qua custodienda sit vita Con-
scientiæ. Ostenditur præcipuam esse, magnam Conscientiæ
sibi semper præsentem exhibere reuerentiam: item quanta do-
beatur. Denique hæc praxi conseruari vitam Conscien-
tiæ, à quã vita totius animæ & pax dependet.*

D finem aliquando tandem decurrit oratio; ar-
que vtinam ad illius gaudij initia simus enisi,
quod nobis pleno sinu conferendum Conscientia
bona, & non ex vano pollicetur. Gaudium e-
nim si in hac mortali vitã sedulò perquiritis, istud
sanè est reliquum, vt Conscientiæ benè atten-
datis, ab ipso enim vita procedit; non tantum æterna, quæ vita
est Gloriæ; sed & filiorum Dei; quæ vita est Gratæ; ac denique
vita serena, quieta, tumultuum expers, quæ vera vita est Natu-
ræ: non enim viuere hominem ego existimo, nisi qui viuunt pla-
cidè

cidè & tranquillè. Hanc ego dictorum omnium consecutionem modò persequar; explicatisque quibusdam Conscientiæ qualitatibus, quas quidem adhuc sed cursim attigimus, praxim dabimus, quâ seruanda sit Conscientia, felicitatis nostræ, & præsentis, & futuræ exordium & fundamentum.

S. I.

Vti vita corporis à corde, ita vita spiritualis, à Conscientiâ ducit exordium. Exponitur multiplex Cordis & Conscientiæ symbolizatio.

*Seruan-
dum præ-
cipuè cor.*

QUOD si in corpore cor vitæ fons sit, ex quo motus omnes vi-
tales & animales ducunt principium: vtpote à quo alimen-
tum purius, spiritibus generandis, cerebro subministratur; qui
deinde per neruos cæteraque membra dispersi, omnem animali
motum dant & vigorem: rursus, si fatiscente corde, totius cor-
poris quantociùs cessant motus: denique si non tantùm vita, sed
& comoda membrorum constitutio, aut incommoda; robur
aut imbecillitas; bona aut mala valetudo; à rectâ vel peruersâ
cordis affectione vt plurimùm dependet: sanè momenti maximi,
est illa Salomonis admonitio, ergo *omni custodiâ serua cor tuum*, Prou. 4.
id est accuratissimè obserua, ne quidquam nocuenti cor acci-
piat, vt ne totâ corporis vitâ in ipso fonte veneno infectâ, inde
ad reliqua membra malum fluat. Aut si alia placet lectio, *super
omnem custodiam serua cor tuum*; id quidem sic intellige, quasi
si commendet Sapiens cordis custodiam, præ omni reliquorum,
quæ corpus constituunt, membrorum curâ: cùm enim ex ipso
procedat vita, quâ nihil pretiosius fert natura; etiam cuique
pretiosissimum sit oportet id, ex quo res tam chara, ducit, exor-
dium.

*quia ex ip-
so vita pro-
cedit. Osten-
ditur quo-
modo.*

Jam verò si de naturali vitâ obseruandâ Salomoni hic foret,
fermo; sanè hanc gnomen, aphorismis Hypocratis opportunè
inferendam iudicarem; quâ monerentur medici, in morborum
symptomatis, primò & præcipuè, ad cor quasi ad vitæ arcem es-
se recurrentum; & ab eo vapores infestos & quæcumque cordis
temperamento possunt officere, tamquam à præcipuâ vitæ sede,
summâ

summâ sollicitudine esse arcenda; Et quidem notæ sunt hæ medicis artes : quibus præcipua cura est cordi attendere , cujus temperiem ex arteriæ pulsu explorant ; cum motus ille reciprocus quem digito percipiunt , aliud quidquam non sit , quàm systole & diastole , seu cordis contractio , & dilatatio. Distenditur enim dum sanguinem ab hepate venâ cauâ defluentem , per auriculas supernè recipit : rursus autem sese contrahit , vt sanguinem in ventriculis decoctum & defæcatum , in arterias per valvulas ejaculetur , inde per venas vndique dispergendum ; vt frigidiori isthic sanguini , calore suo sit præsidio , & commodum præbeat membris omnibus alimentum. Sic certè manifestum jam est , naturalem vitam ex corde procedere.

3.

Præstantiorem tamen sententiæ suæ scopum habuisse mihi videtur Salomon , nec tam corpori curando , quàm animæ conservandæ consuluisse ; quasi si diceret : Quisquis es ô Homo , omni custodiâ serua Conscientiam tuam , quasi cor tuum : prout enim cor vitæ naturalis est origo ; ita & Conscientia moralem & spirituales vitam auspicatur. Rursus prout à cordis temperamento , & spirituum isthic depurgatorum subtilitate aut crassitie , agilitate aut segnitie , reliqui corporis existit vigor aut imbecillitas , color festiuus aut luridus , oculorum acies alacris & expedita aut subtristis , genæ rubicundæ aut pallidæ , tota denique corporis externa constitutio ad amœnitatem composita , aut certè emarcida & dejecta : ita prorsus à rectâ Conscientiæ conformatione , omne pendet animi Gaudium , à qua est rectè se habere. Illâ verò perturbatâ , in tædium vertuntur omnia , nec quidquam jucundæ vitæ , fastidia sinunt super. Itaque prout animæ vitam diligis , ita Conscientiam sedulus obserua : illam si non æstimas , hanc sanè neglige : illa verò si tibi est in pretio , hanc accura , & super omnem custodiam serua , quoniam ab ipsâ vita procedit. Et hæc quidem Salomonis est sententia , & consequentia legitima , omnium quæ hoc libro exposuimus.

Vita Spiritus pendet à Conscientia , ut vita corporis à corde.

4.

Antecedentes autem propositiones , hîc pluribus exponere , neque necesse est , neque etiam est animus. Non inquam lubet multis offendere , vt à corde vitam corporis , ita & à Conscientiâ vitam animæ emanare : satis enim Tractatu tertio demonstrauimus , ab actuali Conscientiæ iudicio aut dictamine , omnes omnino humanas , id est laudè aut vituperio dignas actiones , voluntates.

Varia eorum dicitur Conscientia symbolizatio.

Tract. 3.
§. 2.

Primo. A luntates inquam & desideria ortum ducere & gubernari. Satis enim constat desideria, animæ motus esse, & quidem præcipuos. Atque hæc est *prima* Conscientiæ & cordis conuenientia & symbolizatio; quam fortasse non ingratum fuerit, nec etiam abs re, paucis persequi, vt ex cordis quam habemus scientiâ, Conscientiæ ars & necessitas meliùs innotescat.

Desideria que à Conscientiâ non procedunt, non habent vitam spiritûs; id est non sunt laude digna aut vituperio.

Quenam dicantur actiones naturales, & indifferentes.

Secundò itaque, animaduertendum est, corporis motus omnes, actiones vitales non esse: neque animæ tribuuntur, nisi ij qui à principio vitæ (quod quidem in corde positum esse jam ostendimus) ducunt principium. Quis enim humanum corpus è turri fortè deciduum, actione vitali centrum tendere dixerit? motus hic certè, illi, cum omni prorsus corpore labente est communis; neque à vitæ principio, sed à grauitate, omni corpori ingentitâ, labentis motus est. Non igitur vitalis est actio, cuius principium, non in viuo tantùm corpore, sed & in demortuo reperitur. Illi itaque membrorum motus, qui è vitæ principio, id est ex cordis operatione primâ procedunt, soli vitales appellantur, verèque sunt viuientis hominis. Ita prorsus, motus illi voluntatis, aut desideria, quæ à Conscientiâ, id est ab actuali iudicio, actionem bonam aut malam, licitam aut illicitam esse decernente, non oriuntur, vitam spiritûs non assequuntur: sed aut rationis expertes sunt actiones aut emortuæ: id est, quantum ad mores attinet, nec bonæ nec malæ: adeoque nec laude aut præmio dignæ, nec verò etiam supplicio obnoxie aut vituperio; non magis quàm quæ per somnium, dominante phantasiâ exercentur. Sic edere, bibere, discurrere, ambulare, dormire, & cætera eiusmodi, nisi à Conscientiâ, id est à iudicio dictante actiones istas hic & nunc rectè exhiberi aut necessariò exhibendas esse, sumant exordium, moralis vitæ actiones non sunt; sed vel ab affectionibus & merâ phantasiâ, vel à naturâ, & nomen fortiantur & rem: easque cum brutis communes habemus. Iis autem actionibus cum desit anima, patet cur neque à Deo gratiam, neque ab hominibus laudem sibi possint demereri.

Tertia Conscientiæ & cordis symbolizatio, systole est & diastole. Uti enim per hanc attracto mucrone, dilatatur cor, excipiendo sanguini qui ab hepate deuctus & jam depurgatus, per systolen seu compressionem apertis valvulis, in arterias cæterasque corporis venas emittitur: ita primò-primos animæ motus, id

5.

6.

id est prima desideria rationis adhuc expertia, primos inquam rerum objectarum aspectus, per sensus externos & phantasiam internam immisos, & natas inde voluntatis inclinationes primas, veluti in hepate leuiter decoctas, Conscientia, uti cor sanguinem primum & crudum, excipit: rebusque bene perpensis, ad Dei rationisque legem examinatas, tandem, quasi à terrenis fœcibus depurgatas penitus, cogitationes illas, & affectiones primas transire patitur, iisque vitalem motum tribuit, à quo bonæ deinceps erunt aut peruersæ; Deo gratæ aut odiosæ.

Conscientia est cogitationes primas admittere, & emittere in actionem.

7. *Quartò*, in humano corpore motus quidam sunt, temperamento cordis prorsus aduersi, per quos ordinata tenerrimi membri interpellatur actio & harmonia. Quod quidem sæpe contingit dum aut nimius est, aut admodum tæcilentus qui ab hepate per venam cauam, ad cordis auriculas sanguis affluit; illudque aut acrimoniâ suffocat aut copiâ. Sæpe etiam ex crassis venenatisque vaporibus id accidit, qui aut ab aëre externo, aut etiam à stomachi cruditatibus maleque digestis cibus exhalati, cor vndique circumstant, & inficiunt, sic ut sese in consueta officia, vix aut ne vix quidem possit explicare. Id autem dum contingit, cætera membra illico languor occupat; major aut minor, prout majora vel minora cordis functionibus obuoluta sunt impedimenta. Idem planè Conscientiæ euenit. Sæpe enim tanto impetu desideria prima & indigesta ingruunt in animum, idque vel torinsecus immissa, vel etiam per prauas affectiones peccandique consuetudinem excitata, ut Conscientiæ vim afferant; eam vndique circumstant, & quidem tam turbulentè, ut officio suo facere non possit satis; id est, ut ad rationis trutinam desideria prima nequeat expendere. Hinc euersâ Conscientiâ, motus illi indigesti & rerum terrenarum fœcibus infecti, totâ discurrunt animâ, & voluntatis occupant imperium. Conscientiæ autem interturbato motu, totam mentem languere [neesse est; & quidem mortalis aut non mortalis est ægritudo, prout Conscientiæ infertur vis.

Conscientia terrenis affectionibus sæpe obruitur. Hinc anima ægritudo.

8. *Quintò*, Prout grauitas morbi aut leuitas, ex arteriæ pulsu dignoscitur, qui quidem systolen cordis & diastolen, motu suo arguit: vnde fit ut crebro, concitato, interpolato, & intermicante pulsu arteriæ, angustias suas variè cor aperiat, & de vi sibi internè illatâ quasi conqueratur, externamque medici exposcat

Expulsu Conscientia, dignoscitur anima ægritudo.

K k k k

manum:

manum : ita ex inordinatâ Conscientiæ agitatione , crebrisque motibus , facile est dignoscere , quanta sit mentis ægritudo , & in quo pereundi sit discrimine.

*Anima
numquam
est bene, nisi
prius bene
sit Con-
scientia.*

Sexto. Uti fieri omnino non potest , vt ægro corpori valetudo reddatur pristina , membrorumque solitus vsus ; nisi cordi reddatur à malo ingruente quies , sic vt pristina redeat temperies ; consuetisque ordinatim , ab omni impedimento liberum , naturæ defungatur officii : sic nulla menti quies expectanda est , nisi Conscientiæ benè sit , sic vt agere possit res suas , tranquillè , & ab omni vi aut affectionum impetu expedita.

9.

*Viuentem
Conscien-
tiâ, adhuc
est spes sa-
lutis.*

Septimo. Sicuti , viuentem corde , vitamque suam pulsû aliquo indicante , adhuc reliquo corpori spes vitæ est super , quantumcumque membra , vi morbi prolapsa conciderint : ita dum Conscientiæ remordentis stimulos persentiscis , ô Peccator ; quantumcumque peccatorum toxico infecta , & lethali morbo correpta sit mens ; non tamen adhuc conclamata est res : aliquid habes latentis vitæ indicium ; imo Conscientiæ allaborare si vis , reddendæ salutis initium.

10.

*Conscien-
tiâ emor-
tuâ despe-
rata est
salus.*

Octauo denique , corde emortuo , ejusque cessante motu , necesse est totius corporis functiones intercipi : totaque desperata est vita , vbi in vitæ principio , quod est cor , factus est vitæ exitus : vltimum enim quod in corpore emoritur est cor. Ita disertè Aristoteles. In efformatione corporis animalis inquit fit prius cor : idque effici primò , non modò sensu percipitur , sed etiam quòd per obitum , vita hîc vltimò deficiat. Euenit namque in omnibus , vt quod vltimum fit , hoc primum deficiat : *Et* quod primum , id vltimum : quasi natura decursionem agat ; *Et* à calce ad carceres , vnde proruit , redeat. Sic ergo cessante motu cordis , quod vitæ est principium , cætera membra moueri desinunt , id est , viuere. Non secus , si , quando lethale scelus admissum est , nullus tamen in Conscientiâ sensus mali , aut agitatio percipitur ; actum est de salutis negotio ; perdita est tota res : omnesque deinceps cessabunt spiritualis vitæ actiones , nisi prius ad vitam Conscientiæ reuocetur , nouo & præter communem ordinem inusitato Gratia miraculo. Hinc alia Salomonica sententiæ lectio sic habet : *Omni custodia serua cor tuum ; quia in ipso exitus vitæ.* Ibi vitæ totius spiritualis factum est naufragium , vbi Conscientia sensum perdidit,

11.

Aristot.
l. 2. de Ge-
ner. c. 4.

Prou. 4.
v. 23.

perdidit, & scelere desit commoueri. Atque hæc est Conscientiæ & cordis symbolizatio, tam varia, quàm exacta.

S. II.

Quid sit vitam, & exitum vitæ siue mortem animæ à Conscientiâ procedere, explicatur. Nempe quid sit Conscientia tenera, agilis, & viuax; quid verò Conscientia crassa, dura & emortua. Item maximum peccati supplicium, esse duritiem seu mortem Conscientiæ: & quomodo hæc per peccati consuetudinem, animæ inducatur.

12. **L**ubet tamen quæ paucis modò de Conscientiæ interitu dixi, pluribus exponere, vt quanti sit momenti Conscientiæ sedula custodia, clariùs intelligatur. Id enim probè obseruandum est; quoties peccatum mortale, siue suggestionem Dæmonis, siue carnis petulantiam, siue imbecillitate mentis, siue etiam peruerfitate admissum est; non illico sic emortuam esse animam, vt spectato gratiarum, quas Deus exhibere solet, generali cursu, de salute æternâ peccatoris desperatum sit: verum si eo in euentu Conscientia nihil quidquam perturbetur; actum est. Conscientiâ verò profligatâ, omnia sunt amissa: eâ emortuâ, nihil quidquam vitæ est super; *quia in ipsâ, exitus vitæ.* Ain vero inquis, an etiam Conscientia potest emori, & omnem sensum boni amittere? Potest sanè; & quo pacto tanta clades & mors tam funesta homini rationis compoti obueniat, operæ pretium erit explicare. Aliquæ tamen Conscientiarum differentiæ repetendæ hîc sunt; quæ licet vtrumque à me superiùs sint declaratæ, hîc tamen loco recensentur non incommodè; & tandem etiam quæ obscuriùs fortasse dicta sunt, percipientur clariùs.

Conscientia potest emori.

13. **I**mprimis ergo, *Bona Conscientia* dicitur, quæ de actionibus aut faciendis aut etiam factis, iudicium fert sincerum; prout se *conuersari in hoc mundo* gloriatur Paulus, nempe *in simplicitate cordis & sinceritate Dei; & non in sapientiâ carnali*, id est affectionibus carnis abreptum, commodi inquam studio, aut voluptatum. Dum itaque sincerè agit Conscientia, & de actionibus

Qua Conscientia sit bona.

bus suis iudicat, prout fide bonâ existimat Deum rationemûe eas exigere, bene agit partes suas, etiamsi fortè à vero aberrauerit. *Mala verò Conscientia* tum dicenda est, cum præter mentem Dei sibi cognitam, nihilominus, aut quia vtile est, aut quia commodum, aut quia carni est volupe, id quod est præ manibus aut præ oculis, iudicat contemptâ voluntate Dei rationisque instinctu posthabito aggrediendum, & actioni quamvis illicitæ nauandam operam. Benè iudicantem Conscientiam quæcumque sequitur voluntas, bona est. Mala vero & digna vituperio, quæ destinatò malè ducentis Conscientiæ vestigiis, infaustè inhæret.

Quæ verò mala.

14.

Secundo, dum in iudicio de rei bonitate aut malitiâ ferendo, prompta est & facilis, adeò vt ad minimum Diuinæ voluntatis perceptæ momentum, eò feratur quò pondus fert, tum sanè *Tenera* dicenda est Conscientia, & in agendis rebus *delicata*. Neque enim tenera est quæ facillè frangitur, aut scandalo alieno percellitur, sed quæ facillè ad id quod bonum est inflectitur. Sic aurifabri bilanx, non idcirco de teneritudine laudanda est, quòd sit fragilis; id enim materiæ est vitium: sed quod minimo commota momento aut pondere, illico in adjecti sacomatis partes concedat. Sic quæ tenera est Conscientia, tam exactum tenet in ponderandis & agendis rebus æquilibrium, vt minimo voluntatis Diuinæ adjecto pondere, etiamsi præcepto graui non exprimatur, illico tamen, exemplo Dauidico, *Inclinet cor suum ad faciendum justificationes Dei in æternum*. Contra verò, prout bilances quibus in æde publicâ merces expenduntur, crassoque insistunt hypomoclio, lentiores sunt; adeo vt non facillè exiguo adjecto lanci momento moueantur; inclinantur tamen, licet paulatim atque admodum pedetentim: ita Conscientiam quæ non facillè permouetur, nisi graue sit præceptum Dei, & secum peccati mortalis pondus trahat, *crassam* voca aut potius *torpidam*: non quòd mala sit; sed quòd ad agendum non profiliat, nisi ea quæ sub offensæ Diuinæ & quidem mortalis interminatione imperantur: ad cætera Dei placita, prorsus torpet. Ubi quæ tenerum Diuinæ voluntatis sensum habet Conscientia, & momento solo tangitur, & sic contacta, præcepti onere non indiget vt ad ferendum de actione exhibendâ iudicium pertrahatur: tantummodo Dei nutum percipit, atque illico in id incumbit, quò nutus fert; & voluntatem minimè torpidam secum trahit.

Quid sit tenera, seu prompta Conscientia ad agenda bene.

Psal. 118.
v. 110.

Quid crassa, & lenta ad agendum.

Atque

Atque hæc est in agendis rebus teneritudo Conscientiæ: promptitudinem voca, & idem dixeris: nam hæc ab illâ est; vti bilancis promptitudo tota, à teneritudine est hypomoclij; lentitudo autem ab hypomoclij est crassitie; cujus renisum, pondus exignum aut non superat, aut superat pedetentim.

15. In euitando autem malo *tenera Conscientia* est, quæ vt sese mali species menti ingerit, aut etiam phantasiæ tantum subit penetrare, illico percussit: percussa verò, etiam voluntati terrorem incutit, malumque vt caueat, sedulo adhortatur. Sic sanè cordis teneritudo in hoc est posita, vt quoties sanguis grauior accurrit, aut venenato vapore inficitur & à quo per vim opprimitur; illico alteretur cor, pulsu per arterias edito inimicum prodatur, & totum corpus quasi concitet, vt sibi adjumento sint membra omnia, medicinisque adhibitis infestus hostis depellatur. Ubi hoc quoque animaduertendum est, quòd quò tenerius est cor, & temperamenti magis exacti, eò & promptior est cordis perturbatio, & plura subrepentis mali, toto corpore emicant indicia. Teneræ inquam Conscientiæ est, ad mali conspectum percelli, atque illico diffidentem sui, præsidium è cælo poscere, sibi que interim advigilare quantocius. Et quò mens est delicatior, hoc etiam & perturbatur facilius, & auxiliij rationes omnes circumspicit enixius. Neque tamen scrupulosas Conscientias, teneras voco: hæ enim, Conscientiæ nomen non merentur, vtpote quæ non iudicio aguntur, sed peccatorum apprehensionibus omnino stultis, rerumque falsis phantasmatis. Tenera Conscientia, vera mala & dijudicat, & perhorrescit, & tandem cauet.

Quid sit tenera Conscientia in fugiendo malo

explicatur comparatione cordis.

16. Ubi contra quæ pinguior est & temperamenti crassioris, ad conspectum peccati mortalis non admodum perturbatur; neque voluntatem periculi admonet; neque subingressas in mentem aut phantasiam criminum suggestiones & scelerata phantasmata, aut timet aut fugat; quin potius iis colludit & delectatur. Quid dicam? admittitur à Conscientiâ hæc impurus sanguis: neque per iudicij acrimoniam à fœcibus depurgantur cogitationes improbæ; sed prout sunt & prout fert casus, ad voluntatem emittuntur, iisq; circumplexa, consentum tandem præbet sceleri. Quodque omnino est pessimum, ne tunc quidem, cum admissum est flagitium, alteratur Conscientia; sed ruinam animæ spectat impauida. Sic cor rusticum, graui terrenoque assuetum sanguini aut pabulo,

Crassa Conscientia in fugiendo malo quid sit.

non multum veneno intromisso perturbatur, quò tenerum & delicatum suffocaretur & fatisceret. Imo Mithridatem legimus, veneno, quod per gradus semper grauius attemperatum sumpserat, ita assuetum; ut tandem quòd presentissima aliis fuisset mors, in quotidianum ei versum sit, naturæque jam accommodum alimentum.

Atque hinc tandem elucescet, quid sit *Conscientia indurata*, sine sensu, emortua, quam D. Paulus *cauteriatam* appellat, & quibus passibus in mortem eatur tam infaustam. Talis Conscientia est, quæ nec ad scelera committenda expauescit, nec commissis perturbatur; sed contra potius, uti Propheta ejusmodi peccatores describit, *quasi aquam bibunt iniquitatem*, id est facillimè; nec tantum facillimè sed & jucunde; utpote quibus jam scelera, naturæ facta sint pabulum. Testatur id Deus ipse; *vua eorum vua fellis & botri amarissimi. Fel draconum, vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.* Ecce, ut peccatoribus vina jam facta sint potusque suauissimus, quæ tamen cruditate suâ non tantum insciant animum, sed & mortem afferunt. 17.

Ne tamen tibi abblandire, quisquis boni sensu adeo es destitutus; summam enim irritati Numinis indicium est, peccati virus non sentire; & postrema desperatae ue calamitas, ita profligatum & peruersum esse animi sensum, ut tanta veneni amarities, etiam dulcescat. Per hanc sanè peruersitatem iudicij, Israelitarum sceleribus lassatus Deus, se tandem de iis vindictam sumpturum minatur. *Confortauerunt*, inquit, *manus pessimorum, & non conuerteretur unusquisque à malitiâ sua. Facti sunt mihi omnes ut Sodoma, & inhabitantes eius quasi Gomorrha.* Itane verò? simili ergo puniantur supplicio, qui pares sunt scelere. Quin & majora ingeram, inquit Deus. Quæ? Audi. *Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego cibabo eos absinthio, & potabo eos felle.* Quasi si dicat; tantam eorum palato vicissitudinem inducam, ut non modò peccati amarorem auerfaturi non sint, sed illud, instar cibi appetentes famelici, posituri sint quinimo in deliciis. Quid verò deinde? an enim hoc tam ingens est supplicium? Est sanè. Id enim calamitatis cum deuenerint, tum sanè castigabit eos Deus, suppliciiisque exercebit grauissimis, siue vllâ emendandæ vitæ, pœnasque euadendi suspicione: quod profectò malorum omnium est extremum. Etenim qui Conscientiæ motus & pulsus 18.

Quæ sit
mortua
Conscientia, aut
sine sensu.

Maximum
est peccatorum
supplicium ea
à Conscientia non
sentiri: extremum
verò, ea
etiam dulcescere.

Iob. 15.
v. 16.

Deut. 32.
v. 32. 33.

Ierem. 23.
v. 14.

fus percipit, si quando Dei castigantis manum sentit, admone-
tur illico sceleris cuius amarorem in pœna ingestâ persentiscit; &
sic tandem redit ad officium, Deique à se flagella per pœniten-
tiam amolitur. At cui scelera non tantum in naturam, sed & in
delicias sunt conuersa; is sanè, vti scelus non percipit, ita & quæ-
cumque obueniunt flagella, non interpretatur Dei sese vindican-
tis esse supplicia; sed vel casu sibi obuuisse existimat, vel na-
tura morbos esse, vel ætatis fatiscantis ægritudines, vel ex alienâ
esse malitiâ quæcumque patitur; numquam verò Dei, mala per
hos, tanquam per instrumenta, immittentis manum agnoscit:
neque antea per summam licentiam vitæ credit esse supplicia;
qui scelerum commissorum Conscientiâ jam non tangitur. Cru-
ciantur itaque non vt emendentur, sed vt orbi sint exemplo:
iustitiæque Diuinæ terrorem aliis dum incutiunt, alieno meden-
tur sceleri, qui non terrentur suo.

19. Vides nunc denique, tandem indurari Conscientiam & emori; *Conscientia mortua est quæ de actionibus nihil iudicat ex ratione aut mente Dei.*
cujus sanè mors aliud quidquam non est, quàm iustitium perpetuum, aut cessatio iudicii quod de bonitate aut malitiâ actionum solebat ferre: nihil etiam pensi habens quid rectum sit aut honestum; sed quid utile tantummodo, aut iucundum. Indurationem autem hanc aut mortem Conscientiæ, non alia causa inducit, quàm diuturna peccandi consuetudo & scelerum assidua agglomeratio. Diserte id per Jeremiam tradit Deus. *Boni sensum amittit consuetudine peccandi.*
Jerem. 30. v. 14. 15. inimici percussi te infelix Israel: nam propter multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta sunt peccata tua. Quid clamas super contritione tua? quod scilicet tam inimicè tecum agam: Insanabilis est dolor tuus: propter multitudinem iniquitatis tuæ, & propter dura peccata tua, feci hæc tibi. Attendendum nunc est tantummodo, quibus paulatim passibus tanta Conscientiæ duritiës obueniât; aut sensum boni malique amittat.

20. Et primò quidem, vti Mithridates exiguas initio veneni guttas alluefaciendo stomacho, non tamen sine aliquâ cordis affectione & renisu instillabat; ita profus peccatorum species ad voluntatem allabuntur primò, iisque voluntas implectitur & consentit; reluctante tamen admodum Conscientiâ: adhuc enim tenera est & vitæ plena. Judicat itaque factum malè, sententiâ suâ mentem torquet, facitque vt se sui pudeat. Deinde accrescente scelerum vsu, deteritur paulatim omnis pudor, & debita *Peccatur primò cum Conscientia mori & reniſſe*
Con-

Deinde pudor amittitur, &

reuerentia
Conscientia
debita.

Denique
Conscientia
actiones nec
faciendas
nec factas
examinat;
Et ab omni
cessat iudi-
cia.

Mortua
Conscientia
sine pecu-
liari Gra-
tia mira-
culo non
suscitabi-
tur.

Conscientiæ reuerentia profligatur. Tandem consuetudine de-
libuta voluntas, peccatorum sordibus plenè delectatur; & vo-
lupe jam sit agere, quæ antea non sine aliquo, & quidem non-
numquam grauissimo, aggrediebatur animi cruciatu. Unde au-
tem nunc tanta promptitudo & facilitas? Cessant nimirum Con-
scientiæ iudicia: affectionum enim clamoribus præpedita, &
carnis naturæque fuligine excæcata, quidquid siue per oculos, si-
ue per aures, siue per tactum, siue per gustum, siue per phan-
tasiam, internasque potentias ad mentem appellit, in iudicatum
an liceat an non liceat, atque indemnatum si non liceat, volun-
tati exhibet: atque eccum Conscientiæ iustitium. Quin imò, ne
periculi quidem incurrendi mentem admonet, nec vlllo officij
sui munere defungitur; prorsus sine motu est: atque eccum,
Conscientiæ mortem vltimam, ad scelera non moueri. Excita-
bitur tamen à fatali vetero tandem in mortis articulo: & quod
luctuosius est in vltimo iudicii subeundi die: sed ad vitam reuoca-
bitur in luctus tuos infelix anima; viuet illa, vt morte peius te
excruciet, perpetuumque tibi vitâ suâ sit tormentum.

An nullum iniquis tanto malo superest remedium? Profecto,
vt clarè loquar, si ordinarium naturæ, imò & Gratiæ spectas or-
dinem, nullum est super, *in peccatis suis morietur*. Quo pacto e-
nim à peccato desistet is, qui ejus dulcedine dementatus, de ma-
litiâ nil quidquam iudicat? Emortua jam dudum est Conscientia,
& *in ipsâ, exitus vitæ*. Scio equidem Gratiæ prodigio, ad
pristinum sensum à morte reuocari posse: & quidem ad osten-
tationem artis, famamque misericordiæ consequendam, nonnul-
lorum profligatissimam Conscientiam à Deo fateor emollitam.
Sed quis salutis æternæ negotium miraculis suis credat? id est,
quis Gratiis præter communem cursum sibi dandis, æternitatis
causam, nisi stultus sit, committat? Certè consultissimum est
Salomonis monitum, *Omni custodia serua cor tuum* id est Con-
scientiam: primò quidem *quia ab ipsâ, vita procedit*, id est actio-
num omnium humanorum decor, laus, & concinnitas. Deinde
eius curam diligenter gere, *quia in ipsâ, exitus vitæ*. Conscientiâ
planè extinctâ, perdita est omnis res, quia desperata est penitus
salutis spes. Utrumque vti credo, manifestè satis exposuimus.

21.

Ioan. 8.
v. 21.

§. III.

Conclusio. Itaque serua cor tuum. Ostenditur quòd nulla melior sit praxis seruanda Conscientiæ, quàm eam obseruare & reuereri. Explicatur quanta sit, quæ Conscientiæ debetur, reuerentia; & quanti momenti sit hæc praxis, ad bene accuratèque viuendum.

23. **I**stud denique, vt Salomonice sententiæ fiat satis, inquirendum restat, quæ demum cordis aut Conscientiæ custodia requiratur; aut quâ tandem methodo seruanda sit. Respondeo me non aliam inuenire æquè eximiam, & quæ aliarum multiplicium futura sit origo, quàm magnam de Conscientiæ suæ auctoritate existimationem concipere, atque ingentem ei in omnibus exhibere reuerentiam. Uno verbo dixero: Conscientiam obserua, & Conscientia seruabit te. Neque verò quanta sit eius auctoritas, multis est describendum. Satis enim ex dictis constat, illam esse oculum Dei, eiusque vicarias partes agere; actionum omnium directionem ab eius pendere dictamine; eam desiderijs & cogitationibus etiam secretissimis interesse; ac denique ab eius sententiâ, salutis æternæ causam, hic in terris præjudicari, illamque in extremo iudicio, pro Christi tribunali legitime confirmandam. Tanta itaque cum Conscientiæ tuæ sit auctoritas, eam imprimis obserua.

Obseruanda plurimum est Conscientia, ob magnam quæ pollet auctoritatem.

24. **E**t, quod primum obseruantia est indicium, nihil quidquam actionis institue aut ordire, nisi Conscientiæ iudicium exquisieris. Eam itaque semper consule; tum præsertim, cum affectionum turbulentis motibus agitaris; cum carnis, sibi quod volupe aut commodum est importunis clamoribus exposcentis, petulantiam persentiscis. Id inquam semper Conscientiæ tuæ defer obseruantia, vt eâ inconsultâ aggrediaris nihil: & verò etiam, ab ejus dictamine, ad latum vnguem, non discedas. Sic non facile emoritur Conscientia, dum officij sui, id est iudicandi exercitio semper interest: & voluntas illi promptè discet obedire, cuius jurisdictionem reipsâ quotidie sponte suâ agnoscit & patitur.

Conscientiam semper consule.

Recordare
Conscien-
tiam tibi
semper ad-
esse tuisque
actionibus,
interesse.

Memoria
praesentis
Conscientia
videtur
homini ex-
pediari,
quam praesentis
Dei.

Namquam
in salum
reputa, cui
semper in-
surgit
Conscien-
tia.

Deinde magnum obseruantiae indicium est, superioris sui con-
spectum reuereri. Hinc quisquis Conscientiam obseruare vult,
istud identidem sibi praestituat, sese in illius, Paedagogi inquam
sui, oculis semper obuersari: & si quidquam superest reuerentiae,
sanè pudebit, Conscientiâ teste, quidquam agere, quod ab eâ no-
ueris non videndum tantummodo, sed & jure merito condem-
nandum. Ingens id erit sceleris frangum, si indomitis carnis a-
nimique affectionibus, ritè applicetur. Scio equidem praesentiam
Dei, saepe & pene perpetuò meditandam, continendis in
officio animi motibus; cum summo fructu ab Ascetis commen-
dari. Sed nescio an hæc Conscientiae suae semper sibi assistentis
memoria, non sit æquæ futura ex re, & forte etiam sceleribus
continendis magis accommoda. Nam praeterquam quòd qui
Conscientiam reueretur, etiam Deo, cujus ea tantum agit par-
tes vicarias, obseruantiam defert; nescio quid id sit, quod lon-
gè facillimè Conscientiae praesentiam nobis praestituimus, utpote
quam sensu ipso percipimus, cujus vocem exaudimus quotidie;
& quam agentem persentimus; cum Dei, cui intersumus & in
quo mouemur, intimam praesentiam, non nisi actu Fidei, aut
ratione à sensibus remotâ admodum, percipiamus: illa autem
praesentia, hominum vsibus est accommodatior; quibus etiam ni-
hil tam familiare est, quam sensu agi, iisque quibus affueuimus.

Itaque Conscientiam ut obserues, assidentem tibi, tuisque actio-
nibus intendentem sapius aspice; sed seriò & non perfundtorie:
atque ejus praesentiam & auctoritatem pudicè & ingenuè reuerè-
re. D. Ambrosij hoc est monitum, vtile imprimis & graue. *Nemo
igitur, inquit, vel solus, vel cum altero, quidpiam turpe faciat: Et si
solus est, seipsum pro ceteris erubescat.* Praeclara est, quam ex hoc ca-
pite, Virginibus pudicè viuendi institutionem Diuus tradit Basi-
lius. Id sanè sanctissimè eas monet, castè ut agant etiam cum solae
sunt; neque corporis partes vllas, nudas esse patiantur in con-
clauis exclusis arbitris, quas alieno conspectui sine rubore non fer-
rent esse conspicuas. Denique ita se gerant, prout necessitas fert,
& prout quæ virginem honestam decet, pudicitia. Rationem ad-
jicit hisce verbis, in rem meam. *Etsi enim adsit nemo, ipsa tamen
sibi virgo adest; debetque seipsam reuereri: neque enim quae reueretur
ceteros, seipsam reuerentiâ indignam judicabit.* Dignam D. Basi-
lio, ejusque pudicitia sententiam! cui & istud libens adderem;
neque

24.

25.

D. Ambrosij
epist. 1.7.
epist. 44.D. Basilij
de Virginitate
paulo ante
medium.

neque enim, *quam reuerentur ceteri*, seipsam reuerentiã indignam iudicabit: neque quæ vllam ab alio pudicitie suæ, ne oculis quidem inferri labem pateretur, vllum etiam à seipsa dehonestamentum feret: ferret autem, si absque necessitate sic ageret, prout à nemine vellet deprehendi.

27. Magna imprimis est hæc obseruatio, non virginibus tantum Castitati corporis conseruandæ admodum necessaria, sed & omnibus, quibus incorruptæ mentis pudicitie, & morum honestati propositum est consulere. Si enim oculis hominum, quibus reuerentiam debes, turpia subtrahis; cui quæso deferenda est maior, quàm Conscientie, quæ & oculus est te tuaque intuentis Dei, & pædagogus actionumque moderator, & tandem iudex? Sanè non vulgarem, hominibusque passim debitam, tantum requirunt sapientissimè Diuus Ambrosius & Basilius: sed *præ ceteris* ille, hic verò *præ omnibus* vult, honorem sibi ipsi à Virgine, & à quocumque homine deferri. Quod quidem ego sic intelligo, vt non singulis tantum hominum, sed & omnibus, id est toti humano generi in vnum collecto locum, minor deferenda sit reuerentia, quàm soli & vnice Conscientie. Neque de hæc re vlla dubitatio relinquitur, siquidem Tract. 18. §. 1. & 3. ostensum est, maioris æstimandam esse Conscientie aut laudem aut vituperium, quàm totius orbis pro suo genio laudantis te iudicia, aut etiam actiones tuas notantis contumelias. Magis ergo erubescendum est, turpiter agere Conscientiã solã teste; quam eã ignorante, si fieri posset, atque insciã sceleris, & spectante totius vrbs, imò orbis teatro ea committere, quæ sint pudori. Hanc itaque existimationem eximiam Conscientie cum altè imbiberis, tum sanè alias seruandæ & obseruandæ Conscientie rationes aut methodos, necesse non est adferre me. Pædagogum habes fidelissimum, qui cuncta ad rem quæ sint, suo loco & tempore edicet. Ipsa tum Conscientia sic obseruata, seruabit te: docebitque securo fidentique, id est, lato animo inter homines versari, neque eorum oculos expauescere, etiamsi secretissima mentis arcana rimarentur non tantum, sed & assequerentur penitus. Quis enim alienos oculos vereatur, qui honorat suos? non expauescit hominum vultus, qui Conscientie præsentiam reueretur; id est, sui sibi que ingeniti in terris Dei.

Conscientia soli maior deferenda est reuerentia, quàm omnium hominum simul collectorum oculis.

Felicem enim verò si ejus oculis placere studeas; miserrimum verò te, conspectum eius si contemnis: nam vt omnium oculos effugas, nulloque alio teste conuinci possis criminis, tamen inquit D. Ambrosius, *abundat locuples testis Conscientia*. Idcirco qui rerum suarum satagit, *fugit etiam mala & opprobria, etiamsi credat non posse conuinci*. Nam etsi clausis parietibus sit coopertus tenebris, sine teste, sine conscio; *habet tamen facti arbitrum, quem nihil fallit, ad quem facta omnia clamant*. Quid deinde? Quod pessimum est, *seipsum unusquisque & animum suum, seuerum iudicem, sui ultorem sceleris, & vindicem criminis habet*. Ita Ambrosius. Et hinc fit, vt præclare obseruat D. Bernardus, vt sit, *nullus de tantâ numerositate spectantium molestior oculus, suo: cuiusque non est aspectus siue in cælo, siue in terrâ; quem tenebrosa Conscientia fugere magis velit, minus possit. Non latent tenebræ, sed ipse se vident*. Ecce quantam Conscientiæ præ omnibus reuerentiam exhiberi Bernardus exposcat: vt pote cui nec in cælo nec in terrâ, Diuinum si excipias, aspectum parem esse asserit, nec minus euitabilem, nec magis formidandum.

D. Amb.
l. 7. Epist.
44.

D. Bern. l.
5. de Con-
fid. c. 1.

Magis erubescendum est peccare in oculis Conscientiæ, quam in Sanctorum conspectu.

Atqui ex his liquidò ego conficio, maiorem peccandi verecundiam debere incurere, solam Conscientiæ intuentis præsentiam, quàm Sanctorum felicitate æternâ fruuentium, in scelus, dum committitur, defixi obtutus. Neque si rem penitiùs inspicias, tam heteroclyta videbitur, ac primâ fronte apparet propositio. *Etenim*, vt summam Sancti ex Diuinâ familiaritate, & Dei conspectu, felicitatem dignitatemque obtineant; tamen vicarias apud te Dei vices non obtinent. Atqui illas tamen jure amplissimo obtinet Conscientia. Quis autem tibi venerandus est magis, an is qui Deum videt, an verò is qui apud te Deum agit, & quidem legitimè? *Deinde* Sancti jurisdictione nullâ sunt instructi, actiones tuas vt aut approbent, aut reprehendant; id verò si faciant, charitatis exercent opus, non potestatis. Et tamen Conscientiæ in has, plena omnino competit jurisdictio; & quod vituperat, auctoritate vituperat. *Tertid.* Sanctis actionum tuarum annotatio non est concredita, neque ex eorum actione contra te institutâ, à Christo dicetur jus. Conscientiæ hæc commissa; actoris partes gerit, eiusque sola accusatio habetur legitima, & testimonium authenticum. *Denique*, Sancti in horâ mortis te non propugnabunt

28.

bunt nisi præcibus pro te fufis: Cōscientia verò fe id ipsâ præstabit egregiè; omnibus quæ obuoluentur molestiis, auctoritatem suam interponet, eâque contra Dæmonis insultus reddet imperium. Tanta igitur Conscientiæ apud te majestas cùm sit & imperium, quò nullum majus sub Deo datur; manifestum jam credo esse, majorem etiam ei, præ omnibus, reuerentiam esse deferendam; ac proinde & majorem erubescendi materiam peccatori à Conscientiæ conspectu, quam à Beatorum oculis subministrari. Et tamen, quanto & quàm intolerando pudore suffundendus esses, ô Peccator, si te agente turpiter, non dico totus Beatarum mentium cœtus, sed si vel vnicus tantùm Sanctus compareret, qui te infami vitio operam dantem subito deprehenderet? vt toto corpore expallesceres! vt latebras gemebundus peruestigares! vt te denique, actionemque, jam tibi etiam pudendam, eiurares! Qui sit ergo vt jam parum te pudeat, vbi major peccantem turpiter, Conscientiæ majestas intuetur? Certum mihi est auctoritatem eius te non agnoscere, ad cuius conspectum tam leuiter erubescis,

29.

O vtinam excellentem illam quæ Conscientiæ debetur opinionem, altè animo infixam gereremus! quantâ tum sollicitudine, & curâ quàm exactâ, illi allaboraremus satisfacere & morem gerere! Quàm tunc humani oculi essent despicatui, quibus placere nunc omne est studium! Eos dum euadimus, salua censemus miseri omnia. Hinc in omne nefas, modò occultum sit, tam facilis est prolapsus; hinc cogitationum inhonestarum congeries; hinc desideria impudica; hinc falsimonia & perjurya; hinc machinationes iniustæ; hinc cædes clanculariæ; hinc adulteria; hinc denique scelerum tanta colluies: nihil nunc inausum facit latendi spes, aut fiducia. Interim illam non lates miser, apud quam de malâ notâ insigniri, extrema est infelicitas. Nihil eam præterit, nihil non in acta refert, nullius obliuiscitur, nihil non accusabit. Et tu, qui homines times nil quidquam nocituros, hanc non reuereris quæ Dei vices agit? Infelicem enimerò te, qui non nisi latebris, tuam causam speras te posse defendere: infeliciorum verò, quod latendi fiducia, ad pessima quæque animos faciat, imò audaciam.

LIII 3

Annu-

*Ex parua
Conscien-
tia existi-
matione, in
omne nefas
itur.*

Annulum præstigiis & incantationibus infamem habuisse dicitur Gyges, cuius actu, hominum oculis subtrahebatur. Hoc armatus, quid non est ausus, homo nefarius? Certè Cicerone teste, annuli huius præsidio, reginæ Lydiæ vitium obtulit & stuprum intulit; Regem interfecit, & Lydiæ principatum tyrannus inuasit. Quid de annuli virtute sit, fides fit penes auctores. Non annuli has artes fuisse existimo, vt turpes adulteri celarentur concubitus; sed complicitis fœminæ fœdos amores, & marito exoso in alios procaciter suspirantis amplexus: latendi quæsiuit vias adultera, & facile inuenit. Quidquid sit, audi nunc D. Ambrosium in rem meam. *Da hunc annulum Sipienti, inquit, vt beneficio eius possit latere cum deliquerit; non minus fugiet peccatorum contagium, quam si non possit latere. Non enim latebra sapienti spes est impunitatis, sed innocentia.* Non potuit quidquam in hanc rem dici præclarius.

Cicero l.
3. offic.D. Amb.
1.2. offic.
c.3.

Homines dicunt te esse laude dignum, sed nō faciunt: Conscientia te facit, quod te esse dicit.

Ne itaque tantâ accuratione famæ studeamus; nec de nomine apud homines obtinendo, tam anxie sumus solliciti: sed si quid seruandum est, *omni custodia serua cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit;* & non ex bonâ famâ, & malâ interim re. Ex bono nomine consequeris quidem, signari digitis & dicitur, *hic est:* sed quid hoc te iuuerit, si quod diceris non es? Certè aliena dicta nil profunt, quæ nihil superaddunt: quinimo excruciant magis: exprobrant enim tacitè te non esse, qui debueras. At verò Conscientiæ voces æstimandæ sunt quàm maximè: faciunt enim esse te, te esse quod pronuntiant. Neque si virum probum te proclamat Conscientia, id tantum asserit, sed facit asserendo: id enim quæque reipsâ est, probus aut improbus, quod Conscientiæ suæ est testimonio. Ipsam igitur sedulus obserua & reuerere, quoniam *ex ipso vita procedit,* nec qualiscumque tantum vita, sed iucunda prorsus, vegeta, alacris, timoris exors & tristitiæ; denique quæ perpetuam animo sereno inducat tranquillitatem.

30.

Pacem cū Conscientia serua, vt quæcūq; vult.

Animo itaque, Imò & corpori si benè vis, *omni custodia vitam Conscientiæ, eam obseruando, serua:* quoniam ab ipsâ est tota mentis serenitas, quæ corpus etiã suo vigore

31.

gore afficiat. Expertus fortè es, quantos non animo tantum, sed & corpore cruciatus sustinueris; quæ tœdia, quæ fastidia, non mentem solummodò subierint, sed & somnum interceperint, totamque vitam mœrore infecerint, quamdiu Conscientiam passus es infestam: pax iam coaluit, salua est res. Gratulor sanè. Sed cautè amicitiam redintegratam cole; ne si eam rursus irritaris, exprobrèt amarissimè, frustra à se impensa studia, & gratiam ab offenso Numine nequidquam tantis laboribus procuratam. Deinde istud age, vt semper in te viuat Conscientia, nullumque in secreto mentis tribunali iustitium intercurrat.

32. Itaque si Conscientia tibi tranquilla est, nullamque de anteactâ vitâ actionem instituat; id est, si nullius tibi sceleris commissi es conscius, quod pœnitudine animi expiatum non sit, teste Conscientiâ: deinde si tam fidelem officiique sui tam studiosam experiris, vt quantociùs periculi te commonefaciat, quoties vel minima occurrit peccandi occasio vel suspicio: denique si stimulos illico & quidem acres admouet, quoties à recto est aberratum: est sanè tibi quod applaudam. Conscientiam habes optimam, pædagogum exactissimum, & cui tutò possis fidere. Non alios habet thesauros orbis, neque delicias alias hæc misera vita, quàm quas, quæ talis est, liberalissimâ manu conferet Conscientia. Paradisus hæc est animæ, atrium cœli, sponsi lectulus, cui dum incumbo, *in pace in idipsum dormiam & requiescam*, quoniam dum Conscientiæ teneris amplexibus circumfundor, *tu Domine singulariter in spe constituisti me.*

Quantum sit Conscientia cui tui possis acquiescere.

Psal. 4.
7.9-10.

33. Itaque dicamus cum Diuo Paulo: *Gloria, & honor, & pax omni facienti bonum.* Gloria sit apud Deum: apud quem gloriosum esse, solida tantum est gloria: hanc autem nemo asserit, nisi sola Conscientia, cuius vnicum testimonium, tota Pauli est gloria. Deinde honor sit inter homines; qui quantumcumque actionibus hominis probi ac iusti officiant verbis & obganniant; tamen benè agentem, animo laudant taciti, penitusque approbant, quod sint qui, *in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in prudentiâ carnali, conuersantur in hoc mundo.* Denique pax tibi sit cum teipso; eritque procul-

Conclusio epistolæ.

ad Rom.
2. v.18.

2. Cor. 1.
7.12.

proculdubio, & quidem jucundissima. Etenim voluntas Conscientiæ acquiescit, Conscientia voluntatem habet bonam, id est, in omnibus morigeram, in omnibus sibi obsequentem: itaque indubitata est *pax hominibus bonæ voluntatis*. Neque aliud neque securius gaudium quàm quod ab hâc pace conferetur, in hac lachrymarum valle potest expectari. Hoc igitur læti fruamur; donèc ab hoc exilio translati, ad æterna admittendi sumus gaudia, quorum pignus certissimum, bona, in sinu suo, fert Conscientia.

Ad majorem Dei gloriam.

FINIS.

INDEX